

УДК 372.362

DOI 10.33514/1694-7851-2024-2/2-365-372

Теңизбек кызы А.

окутуучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

Mamatkulova187@gmail.com

Узакова М.К.

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

magira-uk@mail.ru

Казиева Г.К.

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

kazieva.gulzat@mail.ru

БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕПТЕ «МЕКЕН ТААНУУ» ПРЕДМЕТИН ОКУТУУДА ОКУУЧУЛАРДЫН ЭКОЛОГИЯЛЫК МАДАНИЯТЫНЫН КАЛЫПТАНЫШЫ

Аннотация: Макалада башталгыч мектепте "Мекен таануу" предмети боюнча экологиялык билим берүү, ошондой эле башталгыч класстардын окуучуларынын экологиялык маданиятынын калыптанышы каралат. Педагогикалык илимий изилдөөлөрдө жергиликтүү жаратылышты сүйүү идеясы жаңы көрүнүш эмес. Бирок, азыркы учурда социалдык-экономикалык, саясий, руханий жана маданий турмушундагы өзгөрүүлөрдү эске алуу менен, өсүп келе жаткан муунда башкача айкалда башталгыч кластын окуучуларын мектеп босогосун аттагандан баштап, жаратылышка баалуу, аяр жана көздүн карегиндей сактап мамиле кылуу өзгөчө мааниге ээ экендиги түшүндүрүү, үйрөтүү, айтуу абдан актуалдуу болуп саналат. Экологиялык жана патриоттук сезимдерине тарбия берүүнүн максаттары менен милдеттерин, алардын негизги түшүнүктөрүн салыштырмалуу талдоо, кароо окуучулардын жаратылышка болгон баалуу өзгөчө мамилесин калыптандырууда аларды кызыктыруу өз ара байланышта кароого негизин берет. Мында патриоттук, ошондой эле экологиялык тарбия берүү маселелерин чечүүнүн негизи адамдын өзүнө, коомго, курчап турган чөйрөгө жана бүтүндөй өлкөгө, дүйнөгө пайдалуу иш экендигин баса белгилеп кетүү керек. Окуучулардын экологиялык жана патриоттук билим берүүнүн байланыштыруучу звеносу экология да мекен таануу болуп саналат. Мекен таануунун бул багыты өз ара байланышкан эки тарапты камтыйт: Мекен таануу жана кайра түзүү; окуучулардын экологиялык маданиятын, жигердүү жашоо позициясын, өз өлкөсүнүн тагдырына катышуусун, жаңы баалуулуктарды калыптандырууга өбөлгө түзөт жана бул окуучулардын жаратылышка болгон баалуу мамилесин калыптандыруу менен биз кээ бир маселелерди чечибиз дегенди билдирет патриоттук тарбия берүү.

Негизги сөздөр: “Мекен таануу”, экология, билим берүү, жаратылыш, коом, окуучу, табият.

Тенизбек кызы А.

преподаватель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

Mamatkulova187@gmail.com

Узакова М.К.

кандидат педагогических наук, доцент

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

magira-uk@mail.ru

Казиева Г.К.

кандидат педагогических наук, доцент

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

kazieva.gulzat@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ УЧАЩИХСЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПРЕДМЕТА» ОТЕЧЕСТВОВЕДЕНИЕ " В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация статьи: В этой статье рассматривается экологическое образование в начальной школе по предмету "отечествоведение", а также формирование экологической культуры учащихся начальных классов. Идея любви к местной природе не нова в педагогических исследованиях. Однако в настоящее время, учитывая изменения в социально-экономической, политической, духовной и культурной жизни, очень актуально разъяснять, учить, рассказывать, что для подрастающего поколения особенно важно относиться к природе ценно, бережно и бережно, начиная с переступания школьного порога учениками начальных классов. Сравнительный анализ целей и задач воспитания экологических и патриотических чувств, их основных понятий, рассмотрение взаимосвязи интересов учащихся в формировании у них ценностно-специфического отношения к природе. При этом следует подчеркнуть, что основой решения вопросов патриотического, а также экологического воспитания является деятельность, полезная самому человеку, обществу, окружающей среде и стране в целом, миру. Связующим звеном экологического и патриотического воспитания учащихся является экологическое воспитание. Это направление отечествоведения включает в себя две взаимосвязанные стороны: отечествоведение и реконструкцию; способствует формированию у учащихся экологической культуры, активной жизненной позиции, участия в судьбе своей страны, новых ценностей, а это значит, что, формируя у учащихся ценностное отношение к природе, мы решаем некоторые вопросы патриотического воспитания.

Ключевые слова: родиноведение”, экология, образование, общество, ученик, природа.

Tenizbek kyzy A.

senior teacher

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.

Mamatkulova187@gmail.com

Uzakova M.K.

Candidate of Sciences, Associate Professor
Kyrgyz State University named after I. Arabaev
Bishkek c.

magira-uk@mail.ru

Kazieva Gulzat Kachkanarov

Candidate of Sciences, Associate Professor
Kyrgyz State University named after I. Arabaev
Bishkek c.

kazieva.gulzat@mail.ru

FORMATION OF THE ECOLOGICAL CULTURE OF STUDENTS IN THE STUDY OF THE SUBJECT OF "FATHERLAND STUDIES " IN ELEMENTARY SCHOOL

Abstract of the article: This article examines environmental education in primary school on the subject of "national history", as well as the formation of environmental culture of primary school students. The idea of loving the local nature is not new in pedagogical research. However, at present, given the changes in socio-economic, political, spiritual and cultural life, it is very important to explain, teach, and tell that it is especially important for the younger generation to treat nature with value, care and care, starting with the crossing of the school threshold by primary school students. Comparative analysis of the goals and objectives of education of ecological and patriotic feelings, their basic concepts, consideration of the interrelation of students' interests in the formation of their value-specific attitude to nature. At the same time, it should be emphasized that the basis for solving issues of patriotic as well as environmental education is activities that are useful to the person himself, society, the environment and the country as a whole, the world. The link between ecological and patriotic education of students is environmental education. This field of national history includes two interrelated aspects: national history and reconstruction; it contributes to the formation of students' ecological culture, an active lifestyle, participation in the fate of their country, new values, which means that by forming students' value attitude to nature, we solve some issues of patriotic education.

Key words: "homeland studies", ecology, education, society, student, nature.

Тынымсыз өнүгүп келе жаткан коом, санариптешүү, глобалдашуу процесси билим берүү системасын да түп тамыры менен өзгөртүүгө, жаңылоого мажбур кылууда. Анынсыңарындай башталгыч класстардын окуучуларын да окууга, билим алууга шыктандырууда жаңыча ыкмалардын ролу чоң.

Башталгыч класстарда математика, мекен таануу предметин окутууну кызыктуу жана окуучуларга жеңил формада жеткирүү, оюн формасындагы көнүгүү жана мисал-маселелер аркылуу окуучулардын көңүлүн сабакка буруу. Биздин иште айтылып кеткен математика, мекен сабагында колдонуучу ыкмалар жана тапшырмалар окуучулардын практикалык жөндөмдөрүн, көндүмдөрүн, билимди колдоно билүүгө, жеке долбоорлорун ишке ашырууга жардам берет. Мугалимге болсо өзүнүн сабагын балдарга натыйжалуу, кызыктуу, балдардын ички дүйнөсүнө таасир этүүгө жардам берет деп ишенебиз.

Азыркы коомдо өсүп келе жаткан жаш муунду айрыкча мектеп окуучуларын экологиялык маданиятынын калыптанышы жагынан тарбиялоо психологиялык-педагогикалык адабиятта актуалдуу жана орчундуу маселелердин бири болуп саналат. Адам баласынын жаратылышка тийгизген таасиринин экологиялык маселелери бүткүл аалам боюнча, атап айтканда, Кыргызстанда чоң масштабга ээ болууда.

Педагогикалык илимий изилдөөлөрдө жергиликтүү жаратылышты сүйүү идеясы жаңы көрүнүш эмес.

Бирок, азыркы учурда социалдык-экономикалык, саясий, руханий жана маданий турмушундагы өзгөрүүлөрдү эске алуу менен, өсүп келе жаткан муунда башкача айкалда башталгыч кластын окуучуларын мектеп босогосун аттагандан баштап, жаратылышка баалуу, аяр жана көздүн карегиндей сактап мамиле кылуу өзгөчө мааниге ээ экендиги түшүндүрүү, үйрөтүү, айтуу абдан актуалдуу болуп саналат.

Экологиялык жана патриоттук сезимдерине тарбия берүүнүн максаттары менен милдеттерин, алардын негизги түшүнүктөрүн салыштырмалуу талдоо, кароо окуучулардын жаратылышка болгон баалуу өзгөчө мамилесин калыптандырууда аларды кызыктыруу өз ара байланышта кароого негизин берет. Мында патриоттук, ошондой эле экологиялык тарбия берүү маселелерин чечүүнүн негизи адамдын өзүнө, коомго, курчап турган чөйрөгө жана бүтүндөй өлкөгө, дүйнөгө пайдалуу иш экендигин баса белгилеп кетүү керек.

Окуучулардын экологиялык жана патриоттук билим берүүнүн байланыштыруучу звеносу экологиялык мекен таануу болуп саналат. Мекен таануунун бул багыты өз ара байланышкан эки тарапты камтыйт: Мекен таануу жана кайра түзүү; окуучулардын экологиялык маданиятын, жигердүү жашоо позициясын, өз өлкөсүнүн тагдырына катышуусун, жаңы баалуулуктарды калыптандырууга өбөлгө түзөт жана бул окуучулардын жаратылышка болгон баалуу мамилесин калыптандыруу менен биз кээ бир маселелерди чечибиз дегенди билдирет патриоттук тарбия берүү.

Кыргызстандын негизги экологиялык көйгөйлөрү 2007-жылы кабыл алынган Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздук концепциясында көрсөтүлгөн жана экологиялык жана экологиялык саясат боюнча башка документтерде, мисалы айлана-чөйрө жаатындагы иш-аракеттердин улуттук планында (1995-ж.), өлкөнү 2020-2030-жылдарга өнүктүрүү стратегиясында жана башкаларда талкууланат. [1, 26]

Экологиялык коопсуздук концепциясы өлкөнүн экологиялык көйгөйлөрүн дүйнөлүк, регионалдык жана улуттук масштабда карайт: абанын булганышы, суунун булганышы, тоо экосистемасынын деградациясы, катуу калдыктарды башкаруу, табигый жана техногендик кырсыктар, токой аймактарынын бүтүндүгү.

Улуу Педагогдор курчап турган айлана чөйрөгө балдарды тарбиялоонун жана окутуунун каражаты катары карашкан ошондой эле окуучулардын жаратылышка карата апдептүү мамилесин калыптандыруу көйгөйүн дүйнө жүзүндө көптөгөн окумуштуулар активдүү талкулоодо алар: С. Байгазиев: «Адамзаттын мындан аркы прогресси жалаң гана илим менен техниканын өнүгүшүнө байланышпайт. Жер шаарындагы цивилизациянын өсүп-өнүгүшү анын кадыр баркы, баалуулугу, адамдардын адеп-ахлагынын, ички дүйнөсү, ыйман жанынын тазалыгынын, актыгынын, сулуулугунун өркүндөшүнө да терең байланышат» деп белгилейт.

А. Моронинин көз карашы боюнча: «...мектептин милдети балага жаратылыш чөйрөсү менен туура мамиле түзгөнгө жардам берүүгө аракет кылуудан турат»

Я. А. Коменский табиятты билимдин булагы, акыл-эсти, сезимди жана эркти өнүктүрүү каражаты катары көргөн. К. Д. Ушинский "балдарды жаратылышка жетелеп", алардын акыл-эс жана оозеки өнүгүүсү үчүн колдо болгон жана пайдалуу нерселердин баарын айтып берүүнү жактырган.[2, 19-б.].

Балдар психологдору (В.В. Давыдов, Д. Б. Элконин ж. б.) төмөнкүлөрдү жарыялашты: 1) окутуунун мазмунун татаалдатуу – жаратылышты курчап турган мыйзам ченемдүүлүктөрдү чагылдырган теориялык билимдерди киргизүү; 2) өздөштүрүүсү балдардын акыл-эсинин натыйжалуу өнүгүшүн камсыз кыла турган билим системасын куруу. [3, Б.13].

Демек, башталгыч мектептин окуучунун экологиялык маданиятын калыптандыруу билим берүү жана методикалык теориясынын актуалдуу маселелердин бири болуп саналат.

Экологиялык билим берүү экологиялык тарбия берүү менен тыгыз байланышта. Ал көбүнчө экинчисинин ийгилигин аныктайт. Экологиялык билим берүүнүн максаты, экологиялык тарбия сыяктуу эле, жаратылыш чөйрөсүнө ал жөнүндө анык жана терең билимдин негизинде жоопкерчиликти мамилени калыптандыруу негизделет.

Экологиялык билим берүү-бул адамдардын адеп-ахлактык жүрүм-турум ченемдерин калыптандырууга багытталган инсанды тарбиялоонун, окутуунун, өзүн-өзү тарбиялоонун жана өнүктүрүүнүн үзгүлтүксүз процесси.

Экологиялык билим берүү менен мүнөздөлөт:

- тарыхый-инстенсивдүү түрдө бекемделген жана маданий жактан уланган нерсени улантуу;
- адаптация-коомдун жаратылышка ыңгайлашуусун колдойт;
- үзгүлтүксүздүк;
- жалпы адамзаттык мааниде. [4, 19 б.].

Экологиялык тарбиялоо-бул адамдын жаратылышка карата эмоционалдык-адеп-ахлактык, гумандуу жана этият мамилесин жана айлана-чөйрөдөгү жүрүш-туруштун моралдык-этикалык ченемдерин үзгүлтүксүз, системалуу жана максаттуу калыптандыруу процесси.

Экологиялык билим берүү процессинде үч негизги компонентти эске алуу зарыл жана маанилүү:

- 1)интеллектуалдык (экологиялык билимдер жана дүйнө таанымдык тартиптин интеллектуалдык жөндөмдөрү);
- 2)инсандык (мотивация, мамилелер жана баалоо);
- 3) ички даярдыгы (жаратылыш чөйрөсүн коргоо боюнча иште өзүнүн позициясын ишке ашырууга болгон каалоосу, ниети, муктаждыгы). [4, 19 б.].

Экологиялык билим берүүнүн маңызы, баарынан мурда, анын калыптанышын болжолдогон милдеттери менен аныкталат:

- жаратылыш менен баарлашуу, анын мыйзамдарын жана кубулуштарын билүүгө кызыгуу муктаждыктары;
- жаратылыштын универсалдуу баалуулугун аң-сезимге багытталган иштин багыттары жана жүйөлөрү;
- жаратылышты сактоо, өзүнүн жана коомчулуктун ден соолугун сактоо зарылдыгына ишенүү;
- жаратылышты изилдөө жана коргоо боюнча практикалык ишке катышуу муктаждыгы, экологиялык билимдерди пропагандалоо. [4, б.29].

Экологиялык билим берүү жаратылыш жөнүндө билимди, коом менен жаратылыштын өз ара аракеттенүүсүн, жаратылышты изилдөө жана коргоо боюнча чеберчиликти калыптандырууга багытталган. Мектеп окуучуларына экологиялык билим берүү процесси ар дайым тигил же бул өлчөмдө окутуу менен тарбиялоону айкалыштырып, айлана-чөйрөгө карата экологиялык жоопкерчиликти калыптандырууга багытталган. Педагогикалык теория катары экологиялык билим берүү экологиялык билим гана эмес, ошондой эле, анын сезимдери аркылуу жүзөгө ашырылат – жан дүйнөсү, экологиялык баалуулуктарды билим берүү үчүн, анын акыл-даярдоо.экологиялык билим берүү, экологиялык билим берүү, экологиялык билим берүү, экологиялык билим берүү, анын акыл-эс даярдоо.

Башталгыч мектеп жалпы билим берүүнүн биринчи милдеттүү баскычы катары кенже мектеп окуучусун экологиялык тарбиялоону калыптандыруу процессине олуттуу салым кошууга чакырылган, анткени дал ушул курактык мезгилде кенже мектеп окуучусунун инсандыгын калыптандыруу үчүн зарыл болгон бир катар өзгөрүүлөр болуп жатат.

Кенже мектеп окуучусуна экологиялык тарбия берүүнүн натыйжалуу шарты болуп окуу предметтеринин мазмунунун билим берүү-тарбиялоо потенциалы эсептелет.

"Мекен таануу" предмети башталгыч класстардын окуучуларынын экологиялык маданиятын өнүктүрүүгө багытталган сабактардын бири болуп саналат. Бул интеграцияланган жана көптөгөн багыттарды камтыгандыктан, окуучуларга турмуштук көндүмдөрдү жана көндүмдөрдү үйрөтүүнү камтыгандыктан, башталгыч мектептеги эң маанилүү сабактардын бири. Ошондой эле, бул илимий, табигый-биологиялык жана экологиялык ой жүгүртүүнүн пайдубалын түптөгөн предметтердин бири.

Мекен таануу-интеграцияланган окуу предмети болуп саналат. Ал башталгыч мектеп окуучуларынын жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө, коомго жана айлана-чөйрөдө жашоого көнүүгө тийиш.

Бүгүнкү күндө “Мекен таануу” предмети мектептерде “Мен жана дүйнө” деп өзгөртүлүп жумасына 2 саат берилет.

Бул предметтик стандартта негизги түшүнүктөр жана терминдер төмөнкү мааниде колдонулат: Коопсуз билим берүү чөйрөсү – бул окуучуларга зыяндуу же коркунучтуу факторлордун таасири жокко чыгарылган же алардын таасиринин деңгээли белгиленген стандарттардан ашпаган окутуу шарттарын камсыз кылган чөйрө.

- Физикалык коопсуздук коопсуз имараттарды, курулуштарды, инфраструктураны, коргоонуну, антитеррордук коргонууну билдирет.

- Экологиялык коопсуздук коопсуз тамак-аш, гигиена жана санитария, эмеректердин, жабдуулардын сапаты, үй ичиндеги климат, жарыктандыруу жана билим берүү уюмдарынын химиялык булгануу тобокелдиктерин жоюу маселелерин жөнгө салууну камтыйт.

- Психологиялык жана маалыматтык коопсуздук зомбулуктун ар кандай түрүнүн көрүнүштөрүн болтурбоо, жынысына, расасына, социалдык тегине, динине, ден соолугунун абалына жана башка факторлорго карабастан, инсандын өнүгүшүнө шарт түзгөн толеранттуу, достук чөйрөнү уюштурууну камтыйт. Ошондой эле зыяндуу маалыматтык таасирлерден коргоо.

- Маалыматтык коопсуздук инсандын негизги күчүн коргоону ишке ашыруудан конституциялык жана эркиндиктерин коргоо аракетинен, физикалык абалды жөнгө салуудан, жашоого жана интеллектуалдык өнүктүрүүгө, адамдын психикасына жана социомаданий

өнүгүүсүнө каршы күрөштөн, ар кандай күчтөрдү коргоого жардам берүүдөн, коомдук маалыматтык чөйрөсүн коргоодон турат. [5, б.29].

“Мен жана дүйнө” предметин окутуунун мазмуну үч компонентти камтыган (адам, коом жана жаратылыш).

Мекен таанууну үйрөнүүдө окуучулардын өздөрүнүн ишмердүүлүгүнө көңүл буруу, интерактивдүү методдорду колдонуу, дифференцияланган тапшырмаларды тандоо зарыл. Бул ыкма мектеп окуучуларынын жалпы жана предметтик компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталган.

Мекен таанууну изилдөөдө төмөнкү методикалык ыкмаларды колдонсо болот: байкоо, классификация, түшүндүрүү, тактадагы жооптор. Студенттер өсүмдүктөрдүн, жаныбарлардын жашоосуна ошондой эле курчап турган дүйнөгө байкоо жүргүзүшөт, байкоолордун жыйынтыктарын дептерге жазышат, өз ойлорун эркин айтууга жана жоопторун талашууга үйрөнүшөт. Алар жол кыймылынын эрежелери, коопсуздук чаралары, санитардык-гигиеналык эрежелер менен таанышат, ошондой эле кийимдин тазалыгына, тактыгына, этика нормаларына чоң көңүл бурушат.

Биз башталгыч мектепте Мекен таануу сабактарында экологиялык маданияттын калыптанышын изилдөө боюнча тажрыйба-эксперименталдык изилдөө жүргүздүк. Изилдөөнүн базасы Бишкек шаарындагы №77 жалпы орто билим берүү мектебинде эксперименталдык ишке 4 "В" классынын 38 адамдан турган окуучулары катышкан.

Изилдөөнүн максаты-экологиялык маданияттын өнүгүү деңгээлин аныктоо. Максатыбызды ишке ашыруу үчүн мекен таануу сабактарында окуучулардын ишине байкоо жүргүздүк.

Экологиялык маданияттын калыптануу деңгээлин аныктоо үчүн биз деңгээлдүү ыкманы колдондук.

Экологиялык иш-аракет маданиятынын калыптанышынын деңгээлин сүрөттөөдө деңгээл профили жөнүндө түшүнүк колдонулган.

Деңгээлге экологиялык маданияттын тиешелүү диагностикалык көрсөткүчтөрдүн абалын белгилөө деңгээл деп аталат.

Деңгээл профили төмөнкүдөй курулат. Тик бурчтуу торчонун горизонталдык огу боюнча өз ара байланышкан элементтердин тутуму катары окуучунун экологиялык маданиятын чагылдырган беш көрсөткүч коюлат. Төмөнкүлөр кирет:

А)Укук-системадагы элементтердин байланыштарын сүрөттөө ыкмасы, туура-системадагы элементтердин саны өзгөргөндө элементтердин байланыштарын сүрөттөө ыкмасы, системадагы элементтердин байланыштарын кайра куруунун ыкмасы.

Б) - операциялардын схемасын тутумдагы элементтердин байланыштары менен алмаштыруу ыкмасы,тууралык-иштөө схемасын куруу ыкмасы.

Тик бурчтуу тордун вертикалдык огунда ар бир диагностикалык деңгээлге мүнөздүү үч деңгээл белгиленет. Эксперименттик изилдөөнүн негизинде окуучуда белгиленген ар бир көрсөткүчтүн абалы тик бурчтуу торчонун тиешелүү чекиттеринде белгиленет. Алынган график окуу-таанып-билүү иш-аракеттеринин жалпы өнүгүү деңгээлин баалоого мүмкүндүк берет. Бул профиль, демек, мектеп окуучуларында экологиялык маданияттын деңгээли дээрлик калыптанган эмес деген жыйынтыкка келүүгө мүмкүндүк берет.

Айрым учурларда мектеп окуучуларында иш-аракеттердин сүрөттөөчү жана ыкчам тараптарынын ортосунда ажырым байкалган. Ошентип, балдар көп учурда объектинин касиеттерин сүрөттөп бере алган, бирок, иш-аракеттердин тигил же бул системасын аткаруу

менен байланыштуу бул касиеттери өзгөчөлүктөрүн талдоо кыйынчылыктарга дуушар болгон.

Башталгыч класстын окуучулары үчүн жаратылыш менен байланыштуу жазылган окуу китептер менен окуу куралдарын анализге алганыбызда, алардын авторлору экологиялык тарбиянын программалык талаптарын аткаруу үчүн этнопедагогикалык материалды иргеп пайдаланууда бир кыйла кайчы пикирлер пайда болгон.

Эксперименттин жүрүшүнүн негизинде башталгыч класстын окуучуларын экологиялык жактан тарбияланышына түздөн-түз шарттуу түрдөгү үч башка деңгээли аныкталды. Табиятка карата этият, дилгир мамиленин калыптануу динамикасын кыйла толук чагылдырган бул деңгээлдер "жогору", "орто" жана "төмөн" деп бөлүндү.

Башталгыч класс окуучуларынын табиятка карата эмоциялык-эстетикалык мамилесин калыптандыруунун таасирдүү жолдорунун бири болгон экскурсияны уюштурууда балдардын жаратылыш менен жакындашуу чөйрөсү кеңейтилди, анын таасирдүүлүгү улуттук майрамдардын, үрп-адаттардын, оюндардын фольклордун каражаттарын айкалыштыра колдонуу аркылуу жогорулатылды. Изилдөөдө көптөгөн ата-энелер балдарды табиятка карата жоопкерчиликтүү мамиле жасоого тарбиялоо үчүн эчен кылымдар бою топтолуп, сыналган элдик эң жакшы салттарды али да жетиштүү даражада пайдаланбай келе жатышкандыктары айкын болду.

Жүргүзүлгөн эксперимент көрсөткөндөй, жалпысынан балдарда экологиялык маданияттын өнүгүү деңгээли жетиштүү деңгээлде болгон эмес. Демек, жаш окуучулардын экологиялык маданиятын өнүктүрүү жана калыптандыруу зарыл.

Колдонулган адабияттар:

1. Башталгыч мектепте табият таануу сабаттуулугу: калыптандыруу жана баалоо үчүн шарттарды түзүү. / «Кенже окуучулардын табият таануу сабаттуулугунун негиздерин калыптандыруу» аймактык илимий-практикалык конференциянын материалдар жыйнагы. 21-апрель, 2021-жыл, Краснодар / ред. редактор: Т.И. Жилина, Ю.Ю. Стэн, Краснодар: ИРО, 2021. 5-6-б
2. Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугунун концепциясы.
3. Коопсуздук сабактары: окуу-методикалык колдонмо, 2-басылышы, толукталган / жооптуу редактор: В.А. Коротенко – Бишкек, 2021. – 5-б.
4. Б. А. Воронин маданият экологиясы-экономиканы туруктуу өнүктүрүүнүн факторлорунун бири // агрардык жана жер укугу. 2010. № 8. Б.9-12.
5. Б.А. Воронин “Экологиялык дүйнө таанымды жана экологиялык маданиятты экологиялык тартипти камсыз кылуучу факторлор катары калыптандыруу // айыл чарбасында жерлерди, жер казынасын, токойлорду жана башка жаратылыш ресурстарын сарамжалдуу пайдалануунун экологиялык-укуктук көйгөйлөрү. Е.: Урал. аграр. чыгаруу. 2012. Б.18-24.А.
6. Узакова М. К. Математические способности и личность. [Текст] / Узакова М. К., Казиева Г.К. // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. //Вестник КГУ им. И. Арабаева – No12(IV).2016. –С. 102–104. ISSN 2073-0071
7. 4. Узакова М.К. Башталгыч класстарда (3–4-класстардын мисалында)математика сабагын окутуунун жаңыча методдору, //Вестник КГУ им. И. Арабаева. - № 1. Бишкек, 2023. – 205-209.

Рецензент: педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Абдраева Н.Э.